

veyt 1985); Ebû Hayseme Zühayr b. Harb, *Kitâbü'l-İlm* (Küveyt 1985); Tirmizî, *eş-Şemâ'ilü'l-Muhammediyye* (Amman 1985; Elbânî bu eseri *Muhtasarü's-Şemâ'ilü'l-Muhammediyye* adıyla özetlemiştir [yayın yeri ve tarihi yok]); İbn Ebû Âsım, *Kitâbü's-Sünne* (Elbânî bu eserin geniş dipnotlarına *Zilâlü'l-cenne fi tahrici's-Sünne* ismini vermiş [I-II, Beyrut 1400/1980], ayrıca fihristini neşretmiştir [Beyrut 1409]); İsmâil b. İshak el-Cehdamî, *Fazlü's-şalât 'ale'n-nebî* (Beyrut 1397); İbn Huzeyme, *eş-Şahîh* (I-IV, Beyrut 1395/1975; Elbânî, Muhammed Mustafa el-A'zamî tarafından neşre hazırlanan bu eserdeki hadislerin tahrîcini yapmıştır); Rabaî, *Tahrîcü ehâdîsi Fezâ'ilü's-Şâm* (Dimaşk 1959); Hatîb el-Bağdâdî, *İktizâ'ü'l-ilm el-amel* (Beyrut 1404/1984; Küveyt 1985); Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn* (Beyrut 1979); Hatîb et-Tebrîzî, *Mişkâtü'l-Meşâbih* (I-III, Dimaşk 1961; Beyrut 1405/1985); İbn Teymiyye, *el-Kelîmü't-tayyib* (Beyrut 1977, 1985); İbn Ebû'l-İz, *Şerhu'l-Akîdeti't-Tahâviyye* (Dimaşk 1381/1961; Beyrut 1971, 1988; eser Elbânî'nin de aralarında bulunduğu bir heyet tarafından neşredilmiştir [Dîa, XIX, 469]); Cemâleddin el-Kâsimî, *İşlahu'l-mesâcid mine'l-bida'i ve'l-avâ'id* (Beyrut 1403) ve *el-Mesh' ale'l-cevrabeyn* (Beyrut, ts.); Yûsuf el-Kardâvî, *Gâyetü'l-merâm fi tahrici ehâdîsi'l-helâl ve'l-harâm* (Beyrut 1405) ve *Tahrîcü ehâdîsi kitâbi Müşkületi'l-fakr* (Beyrut 1405/1984); Seyyid Sâbık, *Tamâmü'l-minne fi't-ta'lik' ale'l-Fihri's-sünne* (Amman 1987).

BİBLİYOGRAFYA :

Muhammed el-Mecûb, *'Ulemâ' ve müfekkîrîn 'araftühüm*, Kahire, ts. (Dârü'l-tisâm), I, 287-326; Muhammed b. İbrâhim eş-Şeybânî, *Hayâtü'l-Elbânî ve âşâruhü ve şenâ'ü'l-ulemâ' aleyh*, Küveyt 1407/1987, I-II; Ebû Ubeyde Meşhûr b. Hasan b. Selmân, *Kütübün hazzere min-he'l-ulemâ'*, Beyrut 1415/1995, I, 288-307; İbrâhim Muhammed el-Âli, *Muhammed Nâsirüddin el-Elbânî muhaddîşü'l-âsr ve nâsirü's-sünne*, Dimaşk 1422/2001; İsmâ Müsâ Hâdî, *Hayâtü'l-allame el-Elbânî rahimehullâh bi-kalemihî*, Amman 1422; a.mf., *Muhaddîşü'l-âsr el-İlmâm Muhammed Nâsirüddin el-Elbânî kemâ 'araftü*, [baskı yeri yok] 1423/2003 (Dârü's-Siddîk); Ömer Ebû Bekir, *el-İlmâmü'l-müceddid el-'allâmetü'l-muhaddîş Muhammed Nâsirüddin el-Elbânî*, Amman, ts. (Beytül-efkârî'd-devliyye); İsfahânî, "Muhammed Nasrudin al-Albani", *Studime Orientale*, I, Prishtine 2001, s. 239-241; İbrahim Hatiboğlu, "Muhammed Nâsirüddin el-Elbânî (1332-1420/1914-1999)", *Hadis Tetkikleri Dergisi*, I/2, İstanbul 2003, s. 219-223; Kama-ruddin Amin, "Nâsirüddin al-Albânî on Muslim's Şahîh: A Critical Study of his Method", *Islamic Law and Society*, XI/2, Leiden 2004, s. 149-176.

İBRAHİM HATİBOĞLU

NÂSİRÜDDİN ŞAH

(ناصر الدين شاه)

(ö. 1313/1896)

Kaçar hükümdarı
(1848-1896).

17 Temmuz 1831'de Tebriz yakınlarındaki Kuhnemîr'de doğdu. Babası Kaçar hânedanının üçüncü hükümdarı Muhammed Mirza Şah, annesi yine Kaçar hânedanına mensup Melik Cihan (Mehd-i Ulyâ) Hatun'dur. Beş yaşında veliaht tayin edilen Nâsirüddin Şah 1847'de amcasının yerine Azerbaycan valisi oldu. Babasının vefatının ardından Mirza Taki Han'ın desteğiyle Tebriz'de hükümdar ilân edildi (13 Eylül 1848). Ekim 1848'de Tebriz'den başşehir Tahran'a giden Nâsirüddin Şah'ın ilk icraatı Mirza Taki Han'ı atabek-i a'zam unvanıyla sadâret makamına getirmek oldu. Taki Han'ın isyan ve karışıklıklar içinde çalkalanan ülkede merkezî otoriteyi hâkim kılmayı başararak hükümdarın gücünü arttırması, siyasî ve ekonomik menfaatleri zarar gören bazı saray mensuplarıyla Rusya ve İngiltere'yi rahatsız etti. Taki Han, Rusya ve İngiltere'nin desteğiyle bir komplo sonucu önce görevinden azledildi, ardından öldürüldü (1851). Nâsirüddin Şah onun yerine Mirza Akâ Han Nûrî'yi (İ'timâdüddeve) tayin etti. Bâbîler (Bahâîler) Bâb Mirza Ali Muhammed'in Nâsirüddin Şah'ın emriyle Tebriz'de kurşuna dizilmesinin (1850) intikamını almak amacıyla 15 Ağustos 1852'de Niyâverân'da şaha karşı başarısızlıkla sonuçlanan bir suikast girişiminde bulundular. Bu olayın ardından ülkede başta Bâbîler olmak üzere birçok kişi tutuklanıp öldürüldü. Bahâîliğin kurucusu Mirza Hüseyin Ali Nûrî ve baba bir kardeşi Subh-i Ezel Mirza Yahyâ en-Nûrî 1852 (veya 1853) yılında Bağdat'a, ulemânın şikâyeti üzerine 1863'te İstanbul'a, ertesi yıl da Edirne'ye sürgün edildi.

Mirza Akâ Han'ın dış siyasette genişleme eğilimine bağlı olarak Merv ve Hîve

Hanlığı'na karşı gerçekleştirdiği seferlerde kazandığı başarılarından sonra Nâsirüddin Şah kendini Nâdir Şah, Napolyon ve Deli Petro gibi büyük hükümdarlarla aynı seviyede görmeye başladı. Ancak Herat'ın ele geçirilmesine yönelik askerî harekâtın, sömürgesi Hindistan ile İran ve Rusya arasında tampon bir ülke oluşturmak isteyen İngiltere tarafından engellenmesi Nâsirüddin Şah'ı güç durumda bıraktı. Büşehr İngilizler'in eline geçti (Aralık 1856). Şah, İngiltere ile 4 Mart 1857'de yapılan Paris Barış Antlaşması ile Afganistan'ı tanımayı ve Herat üzerindeki haklarından vazgeçmeyi kabul etti.

1858'de Mirza Akâ Han'ı sadrazamlıktan azleden Nâsirüddin Şah, bu tarihten itibaren devlet işlerini bizzat üzerine alarak önemli idarî reformlar gerçekleştirdi. Bir yıl sonra, altı bakandan oluşan bakanlar kurulu ile (Meclis-i Şûrâ-yı Vüzerâ) önemli devlet işlerini yürütmek için on bir üyeli yeni bir kurul (Meclis-i Şûrâ-yı Devletî) oluşturuldu. Ayrıca ülkenin kalkınmasını sağlamak üzere İsâ Han İ'timâdüddeve başkanlığında Maslahathâne teşkil edildi. 1874 yılında halkın şikâyetlerinin toplandığı "adalet sandığı" denilen sandıklar ve daha sonra Vezâret-i Umûr-i Kişver ve Vezâret-i Umûr-i Leşker adıyla iki yeni bakanlık kuruldu (1877).

1867'de Horasan, 1869'da Gilân ve 1870'te Bağdat'a giden şah, yakın çevresi ve şehzadelerin teşvikiyle 1873 yılı ilkbaharında Avrupa seyahatine çıktı. Moskova, Saint Petersburg, Varşova, Berlin, Bürüksel, Paris, Londra, Milano, Viyana ve İstanbul gibi önemli şehirleri ziyaret etti. Yaklaşık beş ay süren bu seyahati sırasında İran'la İngiltere arasındaki ilişkileri yeniden canlandırma imkânı buldu. Sistan'la ilgili sınır meselesini çözdü. Ekonomik alanda İngiliz-İran yakınlaşmasına zemin hazırladı. İran'ın Avrupa karşısında geri kalmışlığına bizzat şahit olarak ülkesine döndüğünde modernleşme yolunda ilk ciddi teşebbüsleri başlattı. Nâsirüddin Şah

Nâsirüddin Şah'ın cülûsunun 50. yılı münasebetiyle hazırlanan özel para (Osman Gazi Özgüdenli fotoğraf arşivi)

NÂSİRÜDDİN ŞAH

1878 ve 1889 yıllarında iki defa daha Avrupa'ya gitti. Bu seyahatlerin sağladığı yakınlaşma İran ile Rusya ve İngiltere arasında bazı ticarî anlaşmaların yapılmasına katkıda bulundu. Kârûn nehrinde gemi işletmesi, tütün anlaşması, Tahran-Rey demiryolu, Bank-i Şâhenşâhi-i İrân'ın kurulması, Aşkâbâd-Meşhed ve Hürremşehr-Tahran yolları imtiyazı bunlar arasında zikredilebilir. Nâsirüddin Şah'ın bilhassa üçüncü Avrupa seyahati esnasında İngilizler'e verdiği tütün imtiyazı ülkede ciddi bir rahatsızlık meydana getirdi. Ulemânın başını çektiği muhalefetin tepkisi sonucu şah geri adım atarak imtiyazı kaldırmak zorunda kaldı.

İktidarının ellinci yılı kutlamalarına hazırlanmış bir sırada Nâsirüddin Şah, 1 Mayıs 1896 tarihinde Rey yakınlarındaki Şah Abdülazîm Türbesi'nde Mirza Rızâ-yi Kirmânî tarafından gerçekleştirilen bir suikast neticesinde öldürüldü ve aynı yere defnedildi.

Edebiyata karşı özel ilgi duyan Nâsirüddin Şah şiirle de meşgul olmuştur. Mirza Ebû'l-Kâsım b. Ali Ekber Râcî-yi İsfahânî *Hakâyık-ı Nâsirî* adıyla da bilinen *Hakâyık-ı n-nebeviyye ve'l-'Aleviyye* adlı manzum eserini (Tahran 1279, 1286) Nâsirüddin Şah'a takdim etmiştir.

Nâsirüddin Şah döneminde İran ile Avrupa devletleri arasında siyasi, ticarî ve kültürel alanda yakın ilişkiler kurulması Avrupa devletlerinin İran üzerindeki etki, nüfuz ve imtiyazlarının artmasına sebep olmuş, bu durum yabancı nüfuzuna ve monarşiye bir tepki şeklinde ülkede özgürlükçü hareketlerin doğmasına ve İran meşruiyet hareketine zemin hazırlamıştır. İran'da ilk üniversite Nâsirüddin Şah devrinde açılmış, telgrafhâne ve bazı fabrikalar da yine bu dönemde kurulmuştur. Avusturyalı öğretmen ve Rus subaylarının katkısıyla ordunun yeniden yapılandırılması da bu devirde gerçekleştirilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Rûznâme-yi Hâtrât-ı Nâsirüddin Şah be-'Atebât-i 'Âliyât (nşr. M. Rızâ Abbâsî – Pervîz Bedîî), Tahran 1372/1993, tür.yer.; *Rûznâme-yi Hâtrât-ı Nâsirüddin Şah der Sefer-i Düvvüm-i Firengistân* (nşr. Fâtıma Kâzihâ), Tahran 1373/1994, tür.yer.; *Rûznâme-yi Hâtrât-ı Nâsirüddin Şah der Sefer-i Süvvüm-i Firengistân* (nşr. M. İsmâil Rızvânî – Fâtıma Kâzihâ), Tahran 1373/1994, I-III, tür.yer.; *Rûznâme-yi Hâtrât-ı Nâsirüddin Şah der Sefer-i Evvel-i Firengistân* (nşr. Fâtıma Kâzihâ), Tahran 1377/1998, tür.yer.; J. E. Polak, *Sefernâme-i Pülâk: İrân ve İrâniyân* (trc. Keykâvûs Cihândârî), Tahran 1368/1989, s. 74-299; Süleyman Nazif, *Nâsirüddin Şah ve Bâbiler*, İstanbul 1342/1923, tür.yer.; Mehdi Bâmdâd, *Şerh-i*

Hâl-i Ricâl-i İrân, Tahran 1357/1978, IV, 246-329, 363-379; Shaul Bakhash, *Iran: Monarchy, Bureaucracy and Reform under the Qajar: 1858-1896*, London 1978, s. 261-293, 305-358; M. Ca'fer Hürmûcî, *Hakâ'ıku'l-ahbâr-i Nâsirî Târîh-i Kâcâr* (nşr. Seyyid Hüseyin Hidivcem), Tahran 1363/1984, tür.yer.; Hamid Algar, *Dîn u Devlet der İrân* (trc. Ebû'l-Kâsım Sırrî), [baskı yeri yok] 1369 hş. (İntişârât-ı Tûs), s. 195-328; Heinz-Georg Migeod, *Die Persische Gesellschaft unter Nâşiru'd-Din Sâh (1848-1896)*, Berlin 1990; M. Reza Nasiri, *Nâsireddin Şah Zamanında Osmanlı-İrân Münasebetleri (1848-1896)*, Tokyo 1991, tür.yer.; Abdullah Müstevfî, *Şerh-i Zindegânî-yi Men Yâ Târîh-i İctimâ'î ve İdârî-yi Devre-i Kâcârîyye*, Tahran 1371 hş., I-III, tür.yer.; A. J. Abraham, *The Awakening of Persia: The Reign of Nasr al-Din Shah (1848-1896)*, Berrien Springs 1992; Abbas Amanat, *Pivot of the Universe: Nasir al-Din Shah Qajar and the Iranian Monarchy (1831-1896)*, Berkeley 1997; a.mlf., "Nâsir al-Din Şah", *EI²* (İng.), VII, 1003-1006; a.mlf., "E'temâd al-Dawla", *EI²*, VIII, 658-662.

SUÂD PİRÂ – OSMAN GAZİ ÖZGÜDENLİ

NÂSİH

(bk. NESİH).

NÂSİH

(ناسخ)

Şeyh İmambahş Nâsîh Leknevî
(ö. 1254/1838)

Hindistanlı gazel şairi.

1203'te (1789) Feyzâbâd'da dünyaya geldi. 1184 (1770) yılında doğduğu da nakledilmektedir. Fakir bir aileden olup küçük yaşta Lahorlu Hudâbahş adlı bir zengin tarafından evlât edinildi ve bu sayede iyi bir eğitim aldı. Leknev'de Farsça ve Arapça öğrendi; dönemin eğitim kurumlarından Ferengî Mahal'de tahsil gördü. Leknev'in başşehir olmasının ardından Feyzâbâd'dan ayrılarak oraya yerleşti. Leknev'de Hudâbahş'tan kalma serveti ve hayranlarının hediyelediği sayesinde kimseye muhtaç olmadan yaşayan Nâsîh, Eved (Oudh) Nevvâbî Gâziüddîn Haydar'ın sarayında melikü's-şuaralık teklifini reddetti. Bunun nevvâb tarafından duyulması üzerine Leknev'den ayrılarak Allahâbâd'a gitti. Burada Haydarâbâd nizamının veziri Dîvân Çandu Lâl'in ısrarlı davetlerini önce kabul ettiyse de daha sonra Haydarâbâd'a gitmekten vazgeçti. Nevvâb Gâziüddîn Haydar'ın ölümünün ardından Leknev'e döndü. Ancak bu defa da talebesi Âgâ Mîr'in rakibi Hekîm Mehdi'nin görevden alınmasına tarih düşürdüğünden Mehdi'nin tekrar göreve gel-

mesi üzerine Leknev'i terketmek zorunda kaldı. Bu sürgün hayatı sırasında Feyzâbâd, Allahâbâd, Benâres, Cavnûpür ve Patna gibi şehirleri dolaştı. Bir ara çok iyi karışıldığı Benâres'te yerleşmeyi düşündüysede dilinin bozulacağı endişesiyle buradan ayrıldı. Hekîm Mehdi'nin görevden alınmasından sonra Leknev'e döndü. 24 Cemâziyelevvel 1254 (15 Ağustos 1838) tarihinde vefatına kadar burada yaşadı. Urdu edebiyatı tarihçisi Muhammed Hüseyin Âzâd'ın belirttiğine göre (*Ab-ı Hayât*, s. 427) hiç evlenmeyen Nâsîh serveti sayesinde başına buyruk bir ömür sürmüştür. Kaside yazmamasında bu tabiatının da etkisi vardır. Dinî konularda serbest düşüncelere sahip olup önceleri Sünnî iken daha sonra Şîîliği benimsemiştir.

Nâsîh, kendisinin belirttiğine göre şiire başladığı ilk günlerde yazdıklarını tashih etmesi için Mîr Takî Mîr'e götürmüştü, ancak Mîr onu talebeliğe kabul etmemiştir. Nâsîh'in Mushafî'den ders aldığı, fakat bir gazelindeki tekrar sebebiyle onun da yanına gelmesini yasakladığı, daha sonra şiirlerini Tenhâ adlı bir şaire gösterdiği ve böylece şiir meclislerinde gazellerini okumaya başladığı belirtilmektedir (Saksena, s. 102). Nâsîh, Delhi'nin ünlü şairlerinden Mirza Sevdâ'nın üslubuna bağlı olduğunu belirtmiş, gazelde kaside tarzını kullanmıştır (Muhammad Sadiq, s. 133-135). Urdu dilini islah yolunda şiiri bir araç olarak kullandığından gazelleri biçim ve kelimelerin seçimi bakımından güzel ve sağlamdır. Leknev ekolünün kurucusu kabul edilen Nâsîh şiirdeki üstünlüğünü Delhi şairleri gibi yeni mazmunlar bulma, ince ve derin hayalleri şiirinde ifade etmekle değil dile olan hâkimiyeti ve dile yaptığı yeniliklerle sağlamıştır. Urduca şiirlerinde aşırı derecede Farsça kelime kullanması sebebiyle bazı rakipleri tarafından Hindistan'da ölmüş bulunan Farsça'yı tekrar canlandırmakla suçlanmıştır (M. Hüseyin Âzâd, s. 292-293). Nâsîh'in başlattığı bu yeni akım talebeleri sayesinde önce Leknev'de, ardından diğer yerlerdeki şairler arasında yayılmış, Şah Nasîr, Zevk ve II. Bahadır Şah Zafer gibi Delhi'nin önde gelen şairleri bu akımın etkisinde kalmıştır.

Eserleri. 1. *Dîvân*. Nâsîh'in üç divanı vardır. 1816 yılında Allahâbâd şehrinde sürgünderken tertip ettiği ilkinde gazel, rubâî ve tarih kıtaları bulunmaktadır. 1831'de tamamladığı ikinci divanı (*Defter-i Perîşân*) ve 1838'de tamamladığı üçüncü divanı birçok Urdu şairiyle dönemin tanınmış şahsiyetlerinin ölüm tarihleriyle ilgili